

Т. Кравченко,
викладач кафедри українознавства
Запорізької державної інженерної академії
e-mail: tatjana_1@meta.ua
науковий керівник - І.Чернова,
к.філол. н., доцент, завідувач кафедри українознавства
Запорізької державної інженерної академії,
м. Запоріжжя
e-mail: filol68@mail.ru

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

Сучасна вища освіта України, зважаючи на виклики глобалізації та стрімкого розвитку, перебуває в постійному пошуку. Особлива увага держави та громадськості спрямована на вищу освіту, яка сприймається як комплекс завдань з розвитку особистості, трансляції та застосування набутих компетентностей, творчого підходу та здатністю до ефективної комунікації у поліетнічному та полікультурному середовищі, який дозволяє формувати цілісну особистість висококваліфікованого фахівця. Вища освіта функціонує в площині державної та суспільної відповідальності, в середовищі, де усі освітні інституції, незважаючи на мету їх створення, відповідають запитам суспільства та забезпеченні необхідними ресурсами для виконання покладених на них функцій та наданих повноважень: підготовка студентів до подальшого життя як активних громадян у демократичному суспільстві; формування та постійне розширення широкої новітньої бази знань, а також стимулювання дослідницької і винахідницької діяльності.

З огляду на викладене, комплексне вивчення засад та пріоритетів соціального захисту студентів вищих навчальних закладів, з огляду на створення оптимальних економічних, правових, організаційних умов і гарантій для отримання якісної вищої освіти, забезпечення рівного доступу, гарантування основних прав людини на працю та освіту є надзвичайно актуальним.

Конституція України закріпила статус суверенної та незалежної, демократичної, соціальної, правової держави. Саме ці ключові засади відіграють визначальну роль для у забезпеченні права людини на соціальний захист в Україні [1]. За Конституції України соціальний захист — це система заходів щодо захисту населення від соціальних ризиків. Саме такий зміст закладено у ст. 46, якою встановлено «право громадян на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом».

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» студент — особа, яка в установленому порядку зарахована до вищого навчального закладу і навчається згідно зі статтею 49 заочною (денною, вечірньою) або заочною (дистанційною) формами навчання, з метою здобуття певних освітніх та освітньо-кваліфікаційних рівнів [2]. Іщенко Т. підкреслює, що студентство є складовою частиною окремої суспільної групи — молоді та, відповідно, наділена всіма якостями, властивими молоді, зокрема, соціальним престижем, адже більшість студентів усвідомлюють, що вища освіта у сучасному світі є одним із засобів соціального просування [3]

Головний Закон України закріплює право кожної людини на освіту. Держава забезпечує доступність і безоплатність вищої освіти в державних та комунальних навчальних закладах; розвиток вищої й післядипломної освіти різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг студентам.

Права студентів невід'ємно пов'язані з такими поняттями, як правова культура, правова свідомість, обізнаність, освіченість людини. Згідно зі ст.62-63 Закону України «Про вищу освіту» (Верховна Рада України; Закон від 01.07.2014 № 1556-VII) за студентами ВНЗ закріплено низку прав та обов'язків. Проте деякі аспекти соціального захисту студентської молоді досі залишаються відкритим для пошуку законодавчого вирішення, серед яких необхідно виділити: 1) забезпечення студентів житлом на час навчання; 2) стипендіальне забезпечення; 3) соціальне забезпечення студентів із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; 4) допомога у працевлаштуванні випускників ВНЗ; 5) матеріальна допомога студентам; 6) соціальна допомога студентам з проблемами здоров'я.

Проблема соціального захисту вітчизняних студентів залишається в центрі постійного наукового інтересу, про що свідчать праці: І. В. Боберської, О. В. Наумкіної, І. Кононенка, М. П. Бублій, Т. Іщенко, С. О. Горбунової, О. Федорової, І. С. Круглюк, А. В. Коновалова, М. О. Шишкової та ін.

Суттєвим складником нормативно-правового поля надання державою кожній молодій людині соціальних послуг, спрямованих на навчання, виховання, духовний та фізичний розвиток, а також професійну підготовку, є Декларація України «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» від 15 грудня 1992 р. № 2859. Реалізація державної молодіжної політики окреслена також у Законі України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 5 лютого 1993 р., яким передбачено, що Україна гарантує молодим громадянам рівне з іншими громадянами право на освіту, культурний розвиток, дозвілля і відпочинок [4].

Соціальний захист студентів ВНЗ в Україні здійснюється за багатьма напрямками. Одним із найважливіших є забезпечення студентів житлом (гуртожитком) на час навчання, особливо студентів, які не мають змоги проживати з сім'єю чи забезпечити себе власним житлом, або навчаються далеко від свого місця проживання. Забезпечення та порядок поселення в гуртожитки врегульовано *Житловим кодексом України* (ЖКУ, ст. 127), Положенням про студентський гуртожиток ВНЗ, яке розробляється відповідно до *Типового Положення* і Правил та умов проживання в гуртожитку. Незважаючи на це, питання поліпшення умов проживання і відпочинку, відповідність їх сучасним вимогам залишається відкритим. Потребують вирішення проблемні питання оплати за проживання в студентському гуртожитку. Для вирішення зазначеного питання доцільно, на наш погляд, продовжити попередні програми, зокрема Державну програму «Студентський та учнівський гуртожиток» або запровадити на державному рівні Програму діяльності «Гуртожиток – наш дім» за аналогією до програми, затвердженої наказом Міністерством аграрної політики України від 19 червня 2008 р. № 376.

У ст. 62 Закону України «Про вищу освіту» передбачено право на матеріальне заохочення за успіхи у навчанні та активну участь у науково-дослідній роботі. Студенти ВНЗ мають право на отримання стипендій, призначених юридичними та фізичними особами, які направили їх на навчання, а також інших стипендій відповідно до законодавства. У вкрай складних економічних умовах стипендії є основою соціальної підтримки та захисту студентів, а також дієвим заохоченням до підвищення рівня знань. Урегулювання питання щодо призначення та виплати стипендії, її розміру та порядку нарахування визначається постановою Кабінету Міністрів України від 12 липня 2004 р. № 882 «Питання стипендіального забезпечення», завдяки якій студенти можуть одночасно отримувати академічну та соціальну стипендії. Соціальні стипендії надаються з метою підтримки окремих категорій, які потребують соціального захисту та яким за підсумками навчання не призначена академічна стипендія. Окреме місце в системі підтримки та заохочення найбільш обдарованих студентів посідають академічні іменні стипендії та стипендії імені видатних українців: В. Чорновола, М. Амосова, М. Грушевського, В. Гетьмана та ін [5].

Проте законодавча норма визначає розмір мінімальної стипендії не менше за прожитковий мінімум. Згідно з Постановою КМУ від 8 жовтня 2015 р. №797 «Про внесення зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 5 березня 2008 р. №165», із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 797 від 08.10.2015, визначено, що *розмір мінімальної ординарної (звичайної) академічної стипендії становить: 825 грн.* Ця виплата насамперед залежить від успішності в навчанні, тобто ті, хто вчиться на трійки, державою не мотивуються і стипендій не отримують, студенти-відмінники можуть розраховувати на 930 гривень, а за наявності середнього бала 4.0-4.99 - близько 830 гривень.

Студенти, які належать до категорії сиріт та дітей без батьківського піклування, отримують від держави суми від 1860 до 1960 гривень. Спеціальні підвищені стипендії: президентська(1200 гривень); стипендія Кабміну (1100 гривень); стипендія Верховної ради(1200 гривень) [6]. Доводиться констатувати, що розмір мінімальної студентської стипендії не задовольняє потреб молодшої людини, і, відповідно, робить її залежною від батьків. Отже, для покращення рівня соціального захисту студентів, демографічних показників у країні та умов для створення сім'ї, мінімальна стипендія повинна хоча б дорівнювати прожитковому мінімуму.

До пільгової категорії належать студенти із числа дітей-інвалідів (Закон «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» від 21 березня 1991р.). Проте й у цій царині залишається багато проблемних місць: звуженість доступності вищої освіти для інвалідів, ускладнення інтеграції в освітнє середовище через недосконалість нормативно-правової бази; недостатність інформаційного забезпечення; непристосованість архітектурного середовища; нестача засобів технічної компенсації обмежених можливостей, спеціального обладнання; відсутність дієвої політики трудової зайнятості інвалідів; відсутність системи підготовки спеціалізованих кадрів, викладачів та співробітників; забезпеченість транспортом тощо[7].

Найгострішою проблема вищої освіти в Україні є працевлаштування, адже держава гарантує студентам забезпечення робочими місцями (п.1, ст. 64 Закону України «Про вищу освіту, Ст. 5 Закону України «Про зайнятість населення»). Для працевлаштування студентів, випускників вищих навчальних закладів підприємствам, установам та організаціям з чисельністю штатних працівників понад 20 осіб встановлюється квота у розмірі 5 відсотків середньооблікової чисельності штатних працівників за попередній календарний рік. Більшість потенційних роботодавців стверджують, що готові прийняти молодь без практичних навичок у разі, коли випускник бажає працювати і підвищувати свою кваліфікацію, але при цьому не вимагає великої зарплати. Керівники підприємств більше зацікавлені приймати на роботу професіоналів, що ускладнює працевлаштування фахівців-початківців.

До вирішення соціальних проблем студентів активно залучаються недержавні формування. Майже в усіх навчальних закладах діють первинні профспілкові організації студентів, що входять до Федерації профспілок України та Профспілок працівників освіти і науки України. Однак останнім часом роль профспілок у студентському середовищі зменшується, перевага віддається студентському самоврядуванню.

Отже, низка проблем соціального захисту студентів ВНЗ України потребують негайного вирішення на законодавчому рівні, до найбільш нагальних можна віднести: забезпеченість студентів на час навчання у ВНЗ місцями в гуртожитках.; дотримання ВНЗ вимог чинного законодавства щодо обов'язкового нормативу площі на одну особу; невідповідність вартості навчання та проживання в гуртожитку фінансовим можливостям студентів; продовження державних програм на кшталт Державної програми «Студентський та учнівський гуртожиток», яка діяла на період 2007–2010 рр. та ін.; стипендіального забезпечення студентів відносно до прожиткового мінімуму; проблема працевлаштування; посилення соціального захисту осіб з обмеженими фізичними можливостями.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Прийнята 28 червня 1996 року на п'ятій сесії Верховної Ради України // <http://www.rada.gov.ua>
2. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 №1556-VII// <http://www.rada.gov.ua>
3. Вітвицька С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури / С. Вітвицька. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 316 с. – С. 95.
4. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: Закон України від 05.02.1993 р. № 2998-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 16. – Ст. 167
5. Студентська молодь України: сучасний вимір щорічна державна доповідь президентові України, Верховній раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2008 року) / [за ред. Ю. О. Павленко, Р. Г. Драпушко, О. С. Лозовицький, А. О. Мішин]. – К.: 2009. – 130 с. – С. 10–13.
6. Постанова Кабінете Міністрів України від 05.03.2008 № 165 // <http://www.rada.gov.ua>
7. Федорова О. М. Інтеграція осіб з обмеженими можливостями в соціумі через механізми університетської освіти / О. М. Федорова. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>